

Presentatie *CDV* Antillen & Aruba speciaalnummer in Dordrecht, 15 december 2005, met de ministers Paul Comenencia (gevolmachtigde minister van de Nederlandse Antillen), Alexander Pechtold (minister van Koninkrijkszaken), Etienne Ys (minister president Nederlandse Antillen) en Thijs Jansen, hoofdredacteur van *CDV*.

---

dr. Aart G. Broek¹

Met bijzondere dank aan Jan J. Wijenberg voor de inspirerende samenwerking

---

VOORBIJ SCHULD EN SCHAAMTE: NAAR ONGEDEELD NEDERLANDERSCHAP

‘Nederland is veel te medelijdend, schijterig en betweterig geweest om zelf de knoop door te hakken. Het letterlijk en figuurlijk aan het lijntje houden van welk volk dan ook, leidt nu eenmaal tot een minderwaardigheidsgevoel en uiteindelijk tot een dito complex. [...] Nederland laat het vanaf 1954 aan zijn ex-kolonie zelf over. Dat is de kalkoenen vragen om de kerstmaaltijd samen te stellen.’

H. Bicker, ‘[ingezonden brief]’, *Amigoe*, 11 mei 2005

Sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog kent het Koninkrijk twee dominante, elkaar versterkende zienswijzen. Met de detaillering daarvan opent dit betoog. Het res-

¹ De auteur was van 1981-2001 werkzaam op Curaçao, onder meer als onafhankelijk beleidsadviseur en interim-manager; hij is auteur van tal van publicaties over de Cariben in het algemeen en de Antillen/Aruba in het bijzonder; gastredacteur van dit speciaalnummer van *CDV*.

pectieve gedachtegoed zorgde ervoor dat aan de Antilliaanse zijde van de oceaan politici en bestuurders zich overschreeuwden en aan de Nederlandse zijde deze actoren schroomvallig de mond hielden. De eilandbewoners kunnen het niet zelf en zijn niet autonoom. We hebben vijftig jaar gedaan alsof dit wél zo was. Nederland is geen gelijke Koninkrijkspartner, daar dit land in alle mogelijke opzichten machtiger is dan de eilanden. We hebben vijftig jaar gedaan alsof dit níet zo was.

Het tweede gedeelte van dit artikel kenschetst de gevolgen van dit denken en handelen maar reikt ook de oplossing aan: het ongedeeld Nederlandschap.

ANTILLIAANSE POLITIEKE CORRECTHEID

De revolte van 30 mei 1969 – met brandstichting en plundering in de binnenstad van Willemstad - was een tastbaar teken van groot ongenoegen onder de Afro-Antilliaanse bevolkingsgroep². Bestaande gevoelens van onvrede veranderden in de loop van de jaren zestig in bewustwording van vormen van structurele ongelijkheid in tal van opzichten. In deze bewustwording speelden de steeds beter georganiseerde en geschoolde vakbonden en de jonge generatie hoger opgeleiden een rol van ongekend belang. Zij zetten gevoelens van onvrede om in min of meer samenhangende gedachten over onderdrukking en emancipatie, over strijd voor sociaal-economische rechtvaardigheid.

De analyse van de eigen situatie berustte op de veronderstelling dat de Afro-Antilliaanse achterhoede werd onderdrukt door de overwegend blanke lokale elite en haar meer of minder donker gekleurde handlangers. Op haar beurt behartigde deze elite de belangen van het Nederlandse grootkapitaal en politieke gezag. Alle macht moest [dan ook] in de handen van de onderdrukte arbeidersklasse worden gelegd, wilde de donkergekleurde onderklasse zich kunnen bevrijden van armoede en uitbuiting. Frank Martinus Arion - de auteur van de veelgeprezen roman *Dubbelspel* (1973) en politiek decennialang een gepassioneerd *opinion maker* - verwoordde deze strijdbare gedachten als volgt.

'[Door de revolte van 30 mei '69] is de situatie gevaarlijker, want nu trachten de onderdrukkers van de arbeidersklasse het volk met alle mogelijke middelen te onderdrukken. [...] De les van 30 mei '69 moet dan ook zijn dat de arbeidersklasse niets meer moet dulden. Zij moet niet nadenken over wettig of onwettig, maar op radicale wijze stoppen met het accepteren van alle vormen van uitbuiting. En dat betekent, dat zij de productie en de productiemiddelen van de Antillen in eigen hand moet nemen, want alleen dan kan uitbuiting een halt worden toegeroepen en alleen dan kan een arbeider de volle vijftwintig gulden krijgen die hij produceert. Uitbuiting van arbeiders stopt alleen dan wanneer de arbeidersklasse de klasse is geworden, die de touwtjes in handen heeft voor de volle honderd procent!' (Martinus Arion 1972: 39; oorspronkelijk in het Papiamentu; vertaling agb.)

Op politiek en sociaal-cultureel terrein doen de slogans *awor nos ta manda* [nu nemen wij de touwtjes in handen] en *di nos e ta* [dit behoort onze (Afro-Antilliaanse) culturele erfenis toe] hun intrede. De roep om het Afro-Antilliaanse eigene te cultiveren verscherpte de etnische scheidslijnen in de eilandelijke samenlevingen en plaatste dit samenleven tegenover de westerse wereld: *nos mes por* [we kunnen het zelf wel] werden gevleugelde woorden. De authentieke Caraïbische cultuur zou in principe die van negers zijn. Bestaande tekortkomingen en eventuele onhebbelijkheden

---

² Voor een algemeen beeld van de ontwikkelingen op de eilanden sinds de 2e Wereldoorlog, zie Jansen van Galen (2004) en Sluis (2004).

worden toegeschreven aan 'de ander', aan negatieve krachten en machten van buiten de eigen groep.

'Mentaal gezien is ons volk sinds het begin van de kolonisatie en de slavernij verwoest. De heerser heeft het volk geestelijk gedood om profijt te kunnen trekken uit het lichamelijke. [...] De mentale verwoesting is zo compleet geschied dat het tot vandaag toe nog ons grootste probleem is. [Dit] staat de eigen erkenning, eigen waardering en eenheid in de weg. Waardering van onze eigen cultuur en van onszelf als neger.' (dramaturg/jurist Rosalia in Anon., 1972)

De hedendaagse neger wordt gekarakteriseerd als slachtoffer van slavernij, kolonialisme, racisme en kapitalisme. Vervolgens rechtvaardigt dit idee het om, zoals Martinus Arion scherp verwoordde, *di stòp drástikamente di aseptá tur abusu* [geen enkele vorm van krenking meer te dulden]³. Wat nog slechts rest is om – al dan niet door [dreiging met] geweld – '*pan i rèspèt*' [brood en respect] te eisen, zoals de leuze sinds de revolutie van 30 mei 1969 het wil. Dreigende taal maar de achterliggende motivering werd in principe als deugdzaam van aard ervaren

Deze gedachtegang verdeelt de wereld in slachtoffers en onderdrukkers⁴. De schuld van een eventuele [gewelddadige] confrontatie wordt exclusief neergelegd bij de *abusadó*, de onderdrukker in welke gedaante die zich dan ook voordoet. De redenering wijst de 'dialogue' af. Voor de ontwikkeling van empathie en zodoende van schuldgevoelens is geen ruimte. De ideologie zet daarentegen vooral de schaamtegevoelens op scherp: het accepteren van iedere vorm van *abusu* is gezichtsverlies van het pijnlijkste soort. Wanneer 'de neger' zich niet respectvol bejegend voelt en bijgevolg de eigen eer in het geding is, is [gewelddadige] verdediging ervan alleszins te rechtvaardigen en is ieder schuldgevoel misplaatst⁵.

Ruim vier decennia lang is door Afro-Antilliaanse politici en [semij]intellectuelen in allerlei toonaarden de hierboven getekende ideologie als ideaal en waarschuwing voorgehouden aan de eilandbewoners en andere Koninkrijkburgers. Zo heeft dit gedachtegoed ongetwijfeld jongeren gevoed, die zich op gewelddadig wijze een weg door het leven banen, op de eilanden of in de zgn. Antillengemeenten in Nederland.

Van San heeft in haar proefschrift *Stelen en steken* (1998) tastbaar uiteengezet, dat onder de Antilliaanse jongeren in Nederland met een uiterst zwakke sociaal-economische achtergrond er inderdaad weinig wordt geduld. Zij geeft vele opmerkelijke voorbeelden van het volledig ontbreken van schuldgevoelens bij [delinquente] jongeren, waar die verwacht lijken te mogen worden, alsmede van de dominantie van schaamtegevoelens in het emotionele huishouden van deze jongeren⁶.

³ Martinus Arion bleef nadrukkelijk in deze stijl kritiek leveren op de blanke Westerse wereld, ook toen, in de jaren negentig van de vorige eeuw, andere toonaangevende intellectuelen uit de Caribische regio dit niet meer deden, zie Broek, 2000: 162-186.

⁴ Achter dit gedachtegoed gaat ten dele dat van de filosoof/psychiater Frantz Fanon (Martinique 1925 – Verenigde Staten 1962) schuil, die in zijn wereldberoemde verhandelingen *Peau noire masques blancs* (1952) en *Les damnés de la terre* (1961) begrip vroeg voor geweld. Als zodanig is dit weer ingebed in een breder geheel van Afro-Caribische bewegingen aan heroriëntatie, zoals de Négritude, het Indigénisme en het Rastafarianisme – zie Broek 2000: 91-150

⁵ Schaamte- en schuldgevoelens zijn door De Swaan (1996: 69) kernachtig gedefinieerd: 'Schaamte is een gevoel waarbij je je voorstelt wat anderen van je zullen denken, terwijl je bij schuldgevoel je voorstelt hoe zeer je een ander benadeeld hebt.'

⁶ Mensen blijken zonder de ontwikkeling van schuldgevoelens volwassen te kunnen worden – hoe nadelig dit voor hen of hun omgeving ook kan uitpakken. Mensen zullen echter niet zonder schaamtegevoelens opgroeien, daar het vrijwel onmogelijk is zich te onttrekken aan de [be- en veroordelende] mening van groepsgenoten. Voor schaamte als sociaal fenomeen, zie Goudsblom 1997, waarop ook Van

‘Waarom zou ik dan met hem woorden wisselen?’ vertelt een van de delinquente jongeren haar. ‘Gewoon, ik schiet hem neer. Heb ik geen last van hem, ja toch, zo is het eigenlijk. Zo denken wij, zo denk ik dan tenminste. En ik denk dat de rest ook zo denkt. Waarom zou je met die man gaan praten of woorden wisselen? Dat zijn gewoon dingen voor vrouwen. En ik ben geen vrouw, ik hoef niet met die man te praten die lastig is. Kan ik hem beter uit de weg ruimen. En ja, dan zien we wel.’ (van San 1998: 183)

Dit is ongetwijfeld een radicale oplossing, maar uiterst radicaal zijn tientallen jaren ook de uitspraken geweest van de ‘revolutionaire’ Afro-Antilliaanse politici en intellectuelen. Zij zijn aanzienlijk invloedrijkere actoren dan tot nu toe werd onderkend, c.q. mocht worden onderkend. De vlammeende retoriek heeft de jongeren bepaald de handreiking van geweld gedaan. “The poor reap what the intellectual sows,” weet Dalrymple (2001 en 2005) overtuigend te onderbouwen voor de verloederde *underclass* van uiteenlopende etnische groeperingen in het Verenigd Koninkrijk. Het is niet aannemelijk dat in ons Koninkrijk er andere processen van ‘zaaien’ en ‘oogsten’ plaatsvinden.

In de eilandelijke samenlevingen heeft feitelijk niemand zich helemaal aan het geschetste gedachtegoed kunnen onttrekken. Gegeven onder meer de etnische diversiteit op de eilanden werden de extreme raciale en gewelddadige kanten ervan stellig niet door iedereen onderschreven – ook niet door mensen van Afro-Antilliaanse afkomst (zie Broek 1994). Het meest nadrukkelijk is het door Arubanen en Sabanen bestreden. Er diende echter wél met zeer veel ‘respect’ omgesprongen te worden met dit gedachtegoed, niet in de laatste plaats door Nederland. Niemand zit tenslotte te wachten op een herhaling van de revolutie van 30 mei '69.

NEDERLANDSE POLITIEKE CORRECTHEID

Aan Nederlandse zijde van het Koninkrijk hebben invloedrijke actoren zich eveneens geroerd. Decennialang verdedigden Nederlandse intellectuelen en politici gedachten die het geschetste Antilliaanse gedachtegoed niet alleen nadrukkelijk respecteerden maar ook alle ruimte gaven om te ontsporen. Vragen werden niet gesteld die wel gesteld hadden moeten worden.

Terwijl de Nederlandse Antillen hun autonomie bevochten, amendeerde Nederland in 1953 de Grondwet opdat het voor dit land mogelijk werd volledig en onomkeerbaar te integreren in een veelomvattend Europees verband. Op de eilanden is, meer in het bijzonder sinds de revolutie van mei '69, alles op alles gezet om het tegenovergestelde te bewerkstelligen. *Nos mes por*: we kunnen het zelf wel! *Awor nos ta manda*: nu nemen wij de touwtjes in handen! De uiterste consequentie trekken, i.c. onafhankelijk worden en als onafhankelijk land aansluiting zoeken bij de directe omgeving voor economische, sociale en culturele versterking van zichzelf, is om uitgesproken praktische redenen afgewezen. Het Koninkrijk is aantrekkelijk vanwege het Nederlandse paspoort, vrije migratie naar Nederland, financiële ondersteuning, bescherming van grondgebied, waarborgen van democratie en rechtsstaat (Oostindie, 2002).

San zich baseert.

De Nederlandse sectoren die op enigerlei wijze trachten het gedrag van de [delinquente] jongeren te stroomlijnen [justitie, reclassering, jongerenwerk van uiteenlopende aard, sociale zorg e.d.] werken grotendeels vanuit de veronderstelling dat jongeren een meer of minder goed ontwikkeld geheel aan schaamte- en schuldgevoelens hebben of dat dit op volwassen leeftijd nog is aan te brengen. Juist daar de schuldgevoelens dikwijls volledig ontbreken, faalt hoegenaamd de behandeling.

Vijftig jaar roeien de Antillen besluiteloos en doelloos in tegen de internationale stroom van stapsgewijze integratie in grotere gehelen. Nederland koos voor zichzelf nadrukkelijk voor deze ontwikkeling naar integratie maar hield de Antillen en Aruba daar evenzo nadrukkelijk buiten. Het is alleszins bevreemdend te moeten constateren, dat het pad dat Nederland voor zichzelf koos, niet aan de Antillen en Aruba werd en wordt aangeboden. Deze dubbele moraal kenmerkt evenwel het politiek-ideologische denken van de afgelopen decennia op alle mogelijke beleidsterreinen. Het heeft bij nader inzien dan ook geen verwondering te wekken dat de Koninkrijksrelaties daardoor eveneens werden getroffen.

Een verwoestende wereldoorlog noodzaakte een grondige heroriëntatie op 'de ander', met name op hen die het onderspit delven of dreig(d)en te delven. Nazisme had het onderdrukken van vrijheden en het cultiveren van vooroordelen tot ongekende hoogten weten aan te jagen. Na de oorlog keken de Nederlanders schaamtevol – en mogelijk enigszins schuldbewust - terug op een hoog gehalte aan collaboratie met 'het kwaad'. Zij dienden de ernstige tekortkomingen te onderkennen van de lange traditie aan tolerantie. Die bleek toch bovenal pragmatisch van aard te zijn en had overeenkomstig vorm gekregen⁷. In Nederland - zoals elders in de westerse wereld en bij internationale organisaties als de Verenigde Naties – kreeg de heroriëntatie op 'de ander' nog extra impulsen door het meer of minder gewelddadig losrukken van koloniën uit de moederlandse omarming. Hierbij voegde zich nog het besef, steeds nadrukkelijker, dat het communisme werd geleid door eenzelfde despotisme en obscurantisme als het nationaal socialisme.

Al dan niet onder directe verwijzing naar de gruwelen van de wereldoorlog, van racisme en/of kolonialisme, wordt ieder maatschappelijk veld in de naoorlogse decennia als een mijnenveld afgetast op de *boobytraps* van 'vrijheidbeperking', 'vooroordelen' en 'nationalisme'. Met ongekende stuwkracht wordt in het denken en handelen de waardering voor de verworpenen der aarde - binnen en buiten de westerse samenlevingen – herzien. Zowel de voormalige koloniën van de westerse samenlevingen als de lagere sociale klassen in die samenlevingen zijn, zo wil dit denken, langdurig en pijnlijk vernederd. Zij zijn het slachtoffer van vele vormen van onderdrukking. Dit dient met wortel en tak uitgerukt te worden.

Om aan de koloniale uitbuitingsrelatie een eind te maken diende het moederland te streven naar de onafhankelijkheid van de koloniën. Mocht dit vooralsnog niet haalbaar zijn, dan moest gestreefd worden naar het volmondig eerbiedigen van de autonomie. Een Nederlandse stem verheffen tegen het Antilliaanse *di-nos-e-ta* gedachtegoed en het *nos-mes-por* streven zou een schaamtevol handelen van onderdrukking zijn geweest, dat dan ook schuldbewust achterwege bleef. De dreigende bestempeling met 'racist', 'koloniaal' of 'reactionair' door de talloze poortwachters van het correct denken waren voldoende om bij Nederlanders de eventuele neiging tot stemverheffing te onderdrukken. Het moet geconstateerd worden, dat zodoende het racisme van de Antilliaanse ideologie onbesproken bleef door [potentiële] Nederlandse critici te betichten van racisme.

De dominantie van de westerse cultuur in het algemeen en van de westerse elite in het bijzonder kwamen als niet eerder onder vuur te liggen. Ieder elitairisme en ieder denken en handelen in termen van hiërarchieën werd de wacht aangezegd.

---

⁷ Voor de pragmatiek achter de Nederlandse tolerantie in de loop van de eeuwen, naar o.a. Joden en Hugenoten, en voor de pragmatische oplossingen, waaronder verzuiling, om meer of minder fundamentele verschillen naast elkaar te kunnen laten bestaan, zie o.a. de bijdragen van Sap en van Aerts in Ten Hooven (red.), 2002.

Hiervoor kwam een scherp [cultuur]relativisme in de plaats. De verscheidenheid aan en gelijkwaardigheid van culturen – van volkeren, sociale klassen en sociale groepen – werd gekoesterd en een afwijzend waardeoordeel werd in de ban gedaan. Er vond over de jaren [dan ook] een toenemende nivellering plaats en een proces naar zo ver mogelijk doorgevoerde gelijkheid tussen mensen. De Caribische eilanden werden verondersteld niet alleen gelijkwaardig maar bovenal gelijk te zijn aan Nederland en dit diende beslist gerespecteerd. Dit respect vertaalde zich in het nadrukkelijk *niet* aanreiken aan de eilanden van datgene wat Nederland wel wenselijk achtte voor zichzelf, i.c. integreren in een groter geheel. Het advies op te gaan in een groter [i.c. Nederlands] geheel zou gegarandeerd als koloniaal en onderdrukkend worden ervaren. Terugblikkend is deze Nederlandse opstelling als ‘dubbelhartig’ te bestempelen, maar de achterliggende motieven waren in principe deugdzzaam genoeg.

Het is duidelijk dat de geëxpliciteerde principes die aan het Statuut ten grondslag liggen – waarover hierna - de ideologische zuiverheid weerspiegelen, die in toenemende mate bij de naoorlogse decennia in Nederland zouden gaan behoren⁸. Achter dit vooraanzicht hoopten zich de problemen echter op. De vigerende ideologie blijkt botsende belangen tussen ‘onderdrukkers’ en ‘onderdrukten’ te bagatelliseren en indringende verschillen tussen ‘culturen’ – van volken, klassen of groepen – te minimaliseren [tot ‘folklore’]. Niets is zo kenmerkend gebleken voor de correct ogende Nederlandse ideologie als *conflictvermijding*. Dit kreeg vorm in het zgn. poldermodel en meer in het bijzonder in ver doorgevoerde vormen van medezeggenschap en gedogen. Juist dit gedogen bagatelliseert nadrukkelijk verschillen om ze acceptabel te maken en om tot overeenstemming te komen⁹.

Met recht stelt onder meer Ten Hooven (2002: 20), dat het in dezen feitelijk gaat om het bestuurlijk en politiek onvermogen om de specifieke problemen onder ogen te zien en op te lossen. Het betreft hier een samenstel van schaamte, angst en onwil om te oordelen over opvattingen en gedragingen van de ‘ander’. Een manhaftiger optreden is juist vereist. Vraagstukken kunnen slechts tot een duurzame oplossing worden gebracht door het debat waarin de tegenstellingen voluit, in alle scherpste, aan de orde worden gebracht. Scherpe debatten mogen weerstand en onrust opleveren, maar het vermijden van deze confrontaties of bepaalde invalshoeken in de ban doen, levert een veel ingrijpender misnoegen op. De problemen, zo weten we nu maar al te goed, worden bijgevolg niet daadwerkelijk onderkend. Deze woekeren voort, worden omvangrijker en moeilijker oplosbaar.

Verbale onenigheid zou een genoegen moeten zijn, zo komt mij voor (zie Broek 1994), maar een schroom voert de boventoon, die zich verschuilt achter ‘de stem van het volk’.

‘Bij gebrek aan een eigen overtuiging resten opiniepeilingen, kiezerspanels en trendonderzoek, waarmee politici hun opvatting kunnen modelleren naar het beeld dat de meeste kiezers belooft op te leveren. Richtinggevend in de meningsvorming zijn [politici] niet meer.’ (Ten Hooven 2002: 37)

---

⁸ Het Statuut is integraal opgenomen op de website van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Over het ontstaan van het Statuut en de in toenemende mate spanningsvolle relatie tussen de Koninkrijkspartners zie Oostindie en Klinkers, 2001.

⁹ Voor dit ‘pappen en nathouden’ in Koninkrijksverband, zie onder meer De Jong, 2002, en Korthals Altes, 1999. Wawoe (2004: 32-3) memoreert twee geruchtmakende affaires van vlak na de ondertekening van het Statuut, die kenmerkend bleken te zijn ‘voor de conflictmijdende opstelling [van Nederland naar de Antillen en Aruba], met een neutrale zo niet afzijdige houding, waarbij gedoogd werd dat afspraken niet werden nagekomen [...]’.

In die stem is er inmiddels aanzienlijk meer ruimte voor persoonlijke beleving dan voor objectivering van die beleving. ‘Nederland is niet langer een land van stromingen maar van stemmingen,’ vatte Heijne (2005: 11) de indringende ontwikkeling enigszins honend samen.

Het Koninkrijk kent twee dominante, elkaar versterkende zienswijzen. Deze zorgen ervoor, zoals gezegd, dat aan de Antilliaanse zijde van de oceaan politici en bestuurders zich overschreeuwden en aan de Nederlandse zijde deze actoren schroomvallig de mond hielden. De consequenties zijn ernaar: achter de façade van correct ogend ambities trokken beide partijen juist de vermaledijde koloniale verhoudingen door naar het heden.

CONTINUERING KOLONIALE VERHOUDINGEN¹⁰

De Antillen en Aruba hebben veelvuldig geappelleerd aan de uitgesproken ideële principes die in de preambule van het Statuut zijn vervat: “[...] een nieuwe rechtsorde te aanvaarden, waarin [Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen] de eigen belangen zelfstandig behartigen en op voet van gelijkwaardigheid de gemeenschappelijke belangen verzorgen en wederkerig bijstand verlenen [...]”. Reeds in de aanloop tot het Statuut, maar nadrukkelijker nog sinds december 1954, is regelmatig gewezen op de onhoudbaarheid van de genoemde ‘zelfstandigheid’, ‘gelijkwaardigheid’, ‘gemeenschappelijke belangen’ en de ‘wederkerigheid’. Het Statuut had in de preambule, zo stelde Van Leeuwen (1970: 34), eigenlijk dienen aan te geven, dat voor de Antillen en Suriname de redenen achter het aangaan van het Statuut waren gelegen in de te verwachten “hulp en bijstand” van Nederland. Het was zijns inziens evident dat “de Antillen en Suriname noch elkaar noch Nederland bijstand [kunnen] verlenen”. Voor Nederland gold primair, zo stelde Van Leeuwen, “de afwikkeling van de koloniale verhoudingen”.

Het Statuut verdoezelt zodoende het feitelijke eenrichtingsverkeer en blijkt een façade van politieke correctheid, wat voor geen van de actoren gunstig kan uitpakken. Zo wijst de jurist Munneke (2002: 55) op het gegeven dat het “[nooit] tot een deugdelijke juridische basis van de subsidiëring door Nederland van de overzeese gebiedsdelen is [gekomen].” Voornoemde hulp en bijstand is van meet af aan een ‘gunst’ geweest.

Te pas en te onpas zijn de verhoudingen tussen Nederland en de Caraïbische eilanden gekarakteriseerd als een bestendiging van de eeuwenoude koloniale verhoudingen. Wat daar ook van waar mag zijn, het dient onderkend te worden, dat de bestaande verhoudingen juist door de dominantie van de factor ‘gunst’ een significant ‘koloniaal’ element cultiveren. De ‘gunst’ – in uiteenlopende vormen van patronage – is een integraal onderdeel van wat Hoetink (1958) het heren- en slavengedragspatroon noemt. Hij introduceerde het complementaire paar om de sociale en psychologische verhoudingen te benoemen, die de Curaçaose samenleving karakteriseerden ver terug in de slaventijd tot vóór de komst van de raffinaderij rond 1920.

Deze gedragpatronen bleven niet beperkt tot de verhouding tussen meester en slaaf, of blanke en neger, en verdwenen ook niet langzaam maar zeker met de komst van de raffinaderij, “doch gingen als algemene gedragnormen gelden voor de verhoudingen tussen de zich superieur voelende leden van de samenleving en hun ondergeschikten.” (Römer 1998: 18, zie ook Wawoe, 2004: 30-1) De uit het moederland

---

¹⁰ De volgende paragrafen zijn gedeeltelijk ontleend aan Broek en Wijenbergh, 2005.

aangekomen ambtenaren, de rooms-katholieke missie, de hogere echelons van de raffinaderij, de deskundigen en consultants van allerlei snit, de sociaal gestegen kleurlingen en, na mei 1969, de politici uit de Afro-Curaçaose onderlaag namen gedragingen van het 'herengedragspatroon' over of wat daar in hun ogen voor doorging.

Evenzo bestendigen zij het slavengedragspatroon met de zo kenmerkende wijzen om 'gunsten' te verwerven. Tussen een machtige en een minder machtige vormt het ondoorzichtige uitwisselen van dienst en wederdienst de basis van een relatie die de machtsverhoudingen bestendigt. In de Koninkrijksrelaties is dit niet anders. Als zodanig bestaat dit 'heren- en slavengedragspatroon' bij de gratie van onevenwichtige machtsverhoudingen en het ontbreken van een consistent opgebouwd en transparant systeem aan gelijke rechten en plichten, dat wederzijds wordt gekend en erkend.

Geëxpliciteerde rechtsregels ordenen de onderlinge verwachtingen en voorkómen zodoende conflicten. Belangwekkender is echter, zoals De Swaan (1996: 81) schrijft: "Het recht versterkt het *vertrouwen* tussen mensen in een samenleving." Dit is nu precies wat gunsten niet doen. Een samenleven gebaseerd op gunstverlening voedt het onderlinge *wantrouwen* en zodoende een uiterst moeizame invulling van samenwerken. De geschiedenis van de eilandelijke samenlevingen én van het Koninkrijk van de afgelopen vijftig jaar laten dit onverholven zien.

Het door gunsten gestuurde samenleven versterkt aan de zijde van de onderliggende partij het zich onttrekken aan verantwoordelijkheden, het optrekken van façades en het aannemen van de slachtofferrol. Niet minder versterkt het gevoelens van minderwaardigheid en achterdocht, versterkt schaamtegevoelens [door de voortdurende dreiging van afwijzing en vernedering] en ondermijnt een gezonde ontwikkeling van empatische betrokkenheid bij en gevoelens van gepaste schuld ten aanzien van de medemens. Het vormt zodoende mede een voedingsbodemp van geweld al dan niet van fysieke aard.

Kortom, de koloniale verhoudingen binnen de eilandelijke samenlevingen worden binnen het Koninkrijk door enerzijds Nederland en anderzijds de Antillen en Aruba krachtig gereproduceerd en zodoende in stand gehouden en versterkt. Deze versterking van verfoeide patronen wordt onbedoeld maar daarom niet minder krachtig ondersteund door het dominante gedachtegoed van de respectieve koninkrijkspartners. Ook in deze schuiven de partijen naadloos tegen elkaar aan.

ONGEDEELD NEDERLANERSCHAP

Uitsluitend het verder ontraadselen van de dominante wijzen van het naar zichzelf en de ander te kijken, schept de uitvalsbasis voor heilzame koninkrijksrelaties. Een duurzame oplossing is, zoals hiervoor gesteld, slechts te realiseren door debatten waarin de tegenstellingen en uiteenlopende verschillen voluit, in alle scherpste, aan de orde komen. Dergelijke discussies mogen heftige beroering opleveren, maar het vermijden van deze confrontaties of bepaalde invalshoeken in de ban doen, levert een veel ingrijpender ongenoegen op.

Daarmee zijn we er nog niet. Met een knipoog naar een essentiële catechetische kwestie, dient vervolgens de vraag beantwoord te worden "waartoe zijn wij in het Koninkrijk?" Hoe zonderling dit ook mag klinken, op deze vraag is tot nu toe geen antwoord geformuleerd. Het is echter wel degelijk mogelijk om een doel te formuleren en de kans dat in dezen overeenstemming zal zijn te bereiken, is zeer groot. Het verminderen en uiteindelijk opheffen van de gunstrelatie begint bij het vaststellen van een gemeenschappelijk doel.

Met het antwoord op de vraag naar een gemeenschappelijk doel wordt het niet alleen eenvoudiger aan te geven hoe het Koninkrijk ingericht zou moeten worden. Aan die inrichting moet de eis gesteld kunnen worden om aan de bestaande gunstrelatie een eind te maken. Aan gelijkwaardigheid van de partners kan ondubbelzinnig recht worden gedaan door de wederzijdse rechten en plichten zo volledig mogelijk vast te leggen. Er is inderdaad een inrichting van het Koninkrijk denkbaar, die dit alles realiseert.

Ook al doet de geschiedenis van en discussie over het Statuut anders vermoeden, de staatkundige structuur vormt *geen doel* op zich. Die structuur is uitsluitend *een middel* om specifieke doelen te realiseren. De doelen zouden de discussies over Koninkrijksrelaties uitdrukkelijk moeten sturen. *Het eerste doel* is de invoering van het ongedeeld Nederlandschap voor *alle* burgers van het Koninkrijk, dat niet alleen de staatkundige eenheid en onze veelzijdige verbondenheid onderstreept maar bovenal onze gedeelde rechtstaat en democratie. Bij dit 'ongedeeld Nederlandschap' doet, dat spreekt, een recente discussie als die over het beperken van de entree van specifiek sociaal gemankeerde groepen Antillianen en Arubanen zich überhaupt niet voor. Evenmin is het dan de vraag of Nederland wel of niet daadkrachtig kan bijdragen aan het oplossen van de 'binnenlandse' problemen van de eilanden.

Het Statuut houdt de scheiding van eerste- en tweederangs burgers binnen het Koninkrijk in stand. Alle varianten daarop – waaronder het spraakmakende advies van de commissie Jesurun (2004) - bestendigen die tweedeling. Onverbrekelijk samenhangend met het eerste is *het tweede doel*, i.c. het aanvaarden in het gehele Koninkrijk van één norm voor het niveau van de maatschappelijke voorzieningen, waaronder uiteenlopende velden van overheidszorg als de rechtshandhaving, openbare financiën, onderwijs, milieu, sociale woningbouw en gezondheidszorg. Dit zou de westerse norm dienen te zijn en niet die van de onafhankelijke eilanden in het Caraïbisch gebied. Hoe bizar dit ook mag klinken, tot nu toe is het accepteren van die westerse norm binnen het Koninkrijk *nooit* op politiek niveau uitgesproken¹¹. Integendeel, tot nu toe diende de 'Caraïbische context' als referentiepunt – en bij omringende onafhankelijke landen als Haïti en Dominica steken de eilanden altijd gunstig af. Tegelijk staat buiten kijf, dat het op het microniveau van de eilanden ontbreekt aan de capaciteit om die westerse normen voor voorzieningen zelfstandig te realiseren en te onderhouden.

Daar over deze twee punten de afgelopen decennia nooit helderheid heeft bestaan, blijven de verwijten van de zijde van de Antillen komen dat Nederland meer geld moet investeren in armoedebestrijding, onderwijs, economische bedrijvigheid, veiligheid op straat en dergelijke. In het Statuut werd in 1954 echter nadrukkelijk vastgelegd, dat dergelijke 'interne' zaken in principe tot de *autonome* verantwoordelijkheid van de Antillen behoren en zodoende dient Nederland zich daarmee strikt genomen niet te bemoeien. Iedere vorm van steun aan deze 'interne zaken' is, het werd reeds gezegd, in feite een gunst.

Als gelijke welzijn en welvaart voor alle rijksgenoten daadwerkelijk het hoofddoel van het samenleven in het Koninkrijk is, dan is het ongedeeld Nederlandschap de

---

¹¹ Het meest nadrukkelijk hebben Eman (2004) en Croes (2005) - respectievelijk voormalig Minister President van Aruba en Gevolmachtigde Minister van Aruba in Den Haag - de voorkeur uitgesproken voor de Westerse standaard van welzijn en welvaart. Zie in deze ook Tjeenk Willink in *Verdieping*, 2003, pp. 8-15. Het ontbreken van ideële doelen aan het Statuut is geen uniek verschijnsel, ook aan de Nederlandse Grondwet ontbreken de idealen die zin en betekenis zouden kunnen geven aan wat de Grondwet feitelijk dicteert, zie: Cliteur, 2004, pp. 117-142.

noodzakelijke voorwaarde en biedt de gemeente/provincie constructie een voor de hand liggende mal. Beslist dient onderkend te worden, dat uitsluitend met de volledige integratie het verlangde westerse welzijns- en welvaartsniveau en de daarop afgestemde financiële middelen gegarandeerd kunnen worden. Het onderscheid in verschillende manifestaties van burgerschap in het Koninkrijk zal dan worden opgeheven. Democratie en rechtstaat worden gerespecteerd waar het Statuut dit nalaat.

Buitendien wordt aan de eis voldaan, die hier als van primair belang naar voren is geschoven. Met deze constructie van integratie wordt de door gunst geteisterde relatie ontmanteld, daar het aan beide zijden niet alleen duidelijk is wat geëist kan worden maar ook, niet minder van belang, welke de verplichtingen zijn. Beide partijen kunnen dan eindelijk, zonder schaamte- en schuldgevoelens, elkaar als gelijkwaardige partners tegemoet treden. Kortom, integratie maakt van de vele problemen prikkelende uitdagingen en realiseerbare idealen voor een vitaal samenleven in het Koninkrijk. Een grenzeloos Koninkrijk.

VERWIJZINGEN:

- Advies van de Werkgroep Bestuurlijke en Financiële Verhoudingen Nederlandse Antillen, Nu kan het, nu moet het!* 's Gravenhage: BKZ, 2004.
- Anon., 1972, 'Grupo Nos Causa brengt vrijdag een culturele opvoering [Pacheco Domacassé, *Tòchi*]', *Beurs- en Nieuwsberichten*, 7 juni.
- Broek, Aart G., 1994, *Onenigheid is een genoegen; Omtrent identiteit beneden de wind*. Willemstad, Curaçao: Amigoe
- , 2000, *Het zilt van de passaten*. Haarlem: In de Knipscheer.
- Broek, Aart G. en Jan J. Wijenberg, 2005, 'Het roer moet om. Naar een ongedeeld Nederlandschap voor Antillianen en Arubanen', *Civis Mundi*, 44-4: 178-86.
- Cliteur, Paul, 2004, *Tegen de decadentie. De democratische rechtstaat in verval*. Amsterdam: de Arbeiderspers.
- Croes, Mito, 2005, 'De reinvention van het Koninkrijk', in: Lammert de Jong en Douwe Boersema (red.), *The Kingdom of the Netherlands in the Caribbean: 1954-2004; What next?* pp. 65-80, Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Dalrymple, Theodore, 2001, *Life at the bottom; The worldview that makes the underclass*. Chicago: Ivan R. Dee
- , 2005, *Our culture, what's left of it; The mandarins and the masses*. Chicago: Ivan R. Dee.
- Eman, J.H.A., 2004, 'De staatkundige ontwikkeling van Aruba en de rol die het Statuut daarin gespeeld heeft gedurende de vijftig jaar van zijn bestaan', in: L.J.J.Rogier en H.G. Hoogers (red.), *50 jaar Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden*. pp. 43-52. Den Haag: BZK
- Goudsblom, J., 1997, 'Schaamte als sociale pijn', in: idem., *Het regime van de tijd*. pp. 11-9. Amsterdam: Meulenhoff.
- Heijne, Bas, 2005, *Hollandse toestanden*. Amsterdam: Prometheus.
- Hoetink, Harry, 1987 (1958), *Het patroon van de oude Curaçaose samenleving*. Amsterdam: Emmering.
- Hooven, Marcel ten (red.), 2002[2001], *De lege tolerantie; Over vrijheid en vrijblijvendheid in Nederland*. Amsterdam: Boom
- Jansen van Galen, John, 2004, *De toekomst van het Koninkrijk*. Amsterdam: Contact
- Jong, Lammert de, 2002, *De werkvloer van het Koninkrijk*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Korthals Altes, Theo, 1999, *Koninkrijk aan zee; De lange vlucht van liefde in het Caribisch-Nederlands bestuur*. Zutphen: de Walburg Pers
- Leeuwen, W.C.J. van, 1970, *Verslag aan de Staten van de Nederlandse Antillen omtrent onze toekomstige staatkundige structuur*. Willemstad, Curaçao: [s.n.].
- Martinus Arion, Frank E., 1972, '30 di mèy: fin di abusu', *Kontakto Antiyano*, 4-1: 37-9.
- Munneke, Harold F., 2002, 'Staatsrecht in de Cariben; van lokaal speelterrein naar aanpassing aan de internationale orde', *Justitiële Verkenningen*, jrg. 28, 2002, nr. 1. pp. 47-66.
- Oostindie, Gert J., 2002, 'Een antwoord op de Curaçaose exodus?', *Justitiële Verkenningen*, 28-1: 9-21.

Oostindie, G. J. en A.J. Klinkers, *Knellende Koninkrijksbanden; Het Nederlandse dekolonisatiebeleid in de Caraïben, 1940-2000*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2001 [drie delen].
Römer, René A., 1998, *De Curaçaose samenleving*. Willemstad, Curaçao: Amigoe.
San, Marion van, 1998, *Stelen en steken: delinquent gedrag van Curaçaose jongens in Nederland*. Amsterdam: Het Spinhuis.
Sluis, Miriam, 2004, *De Antillen bestaan niet*. Amsterdam: Bert Bakker
Swaan, Abram de, 1996, *De mensenmaatschappij*. Amsterdam: Bert Bakker
Verdieping of geleidelijk uiteengaan? De relaties binnen het Koninkrijk en met de Europese Unie, 2003, 's Gravenhage: Raad van State.
Wawoe, Gilbert, 2004, '50 jaar Statuut; een kroniek van kansen en gemiste kansen', in: L.J.J.Rogier en H.G. Hoogers (red.), *50 jaar Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden*. pp. 27-42 Den Haag: BZK

Presentatie *CDV Antillen & Aruba* speciaalnummer in Dordrecht, 15 december 2005, met de ministers Croes (gevolmachtigde minister van Aruba), Oduber (minister president van Aruba), Comenencia (gevolmachtigde minister van de Nederlandse Antillen) en Pechtold (minister van Koninkrijkszaken).